

[Reiselivsnæringen i Hallingdal]

-En sammenlikning av utviklingen i Hallingdal med seks andre reiselivsdestinasjoner

MENON-publikasjon nr. 14/2009

Oktober 2009

Av

Erik Jakobsen

MENON Business Economics

Essendrops gate 3, 0303 Oslo, Tlf: 97 17 04 66, <http://www.menon.no>

Reiselivsnæringen i Hallingdal – En sammenlikning av utviklingen i Hallingdal med seks andre reiselivsdestinasjoner

---

Innledning

Dette notatet er skrevet på oppdrag fra Hallingdal Regionråd. Mandatet har gått ut på å undersøke hvor god utvikling reiselivsnæringen i Hallingdal har hatt de siste 10-20 årene sammenlignet med andre reiselivsregioner i Norge. Er det et konsistent bilde? Forteller ulike nøkkeltall og datakilder samme historie? Hva er den relevante målestokken reiselivsnæringen i Hallingdal bør vurderes opp mot? Hva er det relevant å sammenligne med?

- Hele norsk reiselivsnæring?
- Resten av næringslivet i regionen?
- Reiselivets relative utvikling i regionen (andeler i verdiskaping i regionen) sammenlignet med reiselivets nasjonale utvikling (andeler av landets verdiskaping)?
- Tilsvarende reiselivsregioner i andre land?

Hallingdal består av seks kommuner med ulikt omfang av reiselivsaktivitet og ulik profil på reiselivsproduktet. Hemsedal og Hol (Geilo) er de største reiselivskommunene. Utviklingen i reiselivsaktivitet varierer også betydelig mellom kommunene og destinasjonene i regionen. I analysene har vi likevel behandlet Hallingdal som en felles region og ikke studert variasjoner innad. Dette skyldes dels begrensede ressurser, men også at det er et ønske om å styrke Hallingdal som en integrert reiselivsregion – både innad i næringen og utad mot markedet.

Syv reiselivsregioner

I analysene har vi sammenlignet status og utvikling i Hallingdal med seks andre reiselivsregioner i Norge, fire fjellregioner og to fjordregioner. Regionene og hvilke kommuner som sorterer under dem er gjengitt i tabellen nedenfor.

Hallingdal	Valdres	Nord-Gudbrandsdalen	Hardanger	Indre Sogn	Midt-Gudbrandsdalen	Fjell-Telemark
Flå	Øystre Slidre	Skjåk	Eidfjord	Vik	Nord-Fron	Tinn
Nes	Nord-Aurdal	Lom	Granvin	Balestrand	Sør-Fron	Vinje
Gol	Sør-Aurdal	Vågå	Jondal	Leikanger	Ringebu	Hjartdal
Ål	Vestre Slidre	Sel	Kvam	Sogndal		Seljord
Hol	Vang	Dovre	Odda	Aurland		Bø
Hemsedal	Etnedal	Lesja	Ullensvang	Lærdal		Kviteseid
			Ulvik	Årdal		Fyresdal

Datakilder og tidsperspektiver

I analysene har vi benyttet to hoveddatakilder:

1. Regnskapsdata fra Brønnøysundregistrene: 1996-2007
2. Overnattingsstatistikk fra SSB/Statistikknett.no: 1988-2009

Regnskapsdata

MENON har gjennom mange år utviklet en database som dekker regnskaps- og aktivitetsinformasjon for alle bedrifter i Norge og Sverige. Databaseen inneholder nærmere en halv million selskaper. Databaseen henter rådata fra vår samarbeidspartner Dun & Bradstreet. Fra denne databaseen har vi trukket ut informasjon om samtlige reiselivsbedrifter i de syv utvalgte regionene, basert på følgende bransjekoder:

Gruppe	Nace	Navn
Overnatting	55000	Hotell og restaurantvirksomhet
	55100	Hotellvirksomhet
	55110	Drift av hotell, pensj. og motell med restaurant
	55120	Drift av hotell, pensj. og motell uten restaurant
	55200	Annen overnatting
	55210	Drift av vandrerhjem og turisthytter
	55220	Drift av campingplass
	55230	Overnatting ellers
Servering	55300	Restaurantvirksomhet
	55301	Drift av restaurant og kafe
	55302	Drift av gatekjøkken, salatbar og pølsebod
	55400	Drift av bar
	55401	Drift av pub
Transport	60230	Landtransport av passasjerer ellers
	61104	Innenlandske kyststruter
	61105	Innenlandske bilferjer
	62100	Ruteflyging
Formidling	63300	Reisebyrå, turistkont, og reisearr virksomhet
	63301	Reisebyråvirksomhet
	63302	Turistkontorvirksomhet
	63303	Reisearrangørvirksomhet
Attraksjon	92330	Drift av fornøyelseetablissementer
	92520	Drift av museer og vern av hist. steder og bygning
	92530	Drift av botaniske og zoologiske hager og naturres
	92720	Fritidsvirksomhet ellers

Vi har fulgt utviklingen over en 12-årsperiode fra 1996 til 2007.

Overnattingsstatistikk

SSB samler inn og tilgjengeliggjør statistikk for hoteller, camping og hyttegrender på fylkesnivå, samt på kommunenivå så fremt kommunen har minst tre overnattingssteder. Vi bestilte en spesialkjøring fra SSB for en 21-årsperiode fra 1988 til 2009.

For å sikre konsistens mellom regionene valgte vi å kun ta med hotellstatistikken. Overnatting på campingplasser og hytter er holdt utenfor. Det betyr at de absolutte tallene ikke gir et dekkende bilde av den totale overnattingsaktiviteten i regionene, og det kan være forskjeller i sammensetting av overnattingsaktivitet som gjør at de relative nivåene heller ikke er fullt ut dekkende.

Utviklingstrekkene i regionene burde imidlertid være sammenlignbare, og det er dette som er tema i dette notatet.

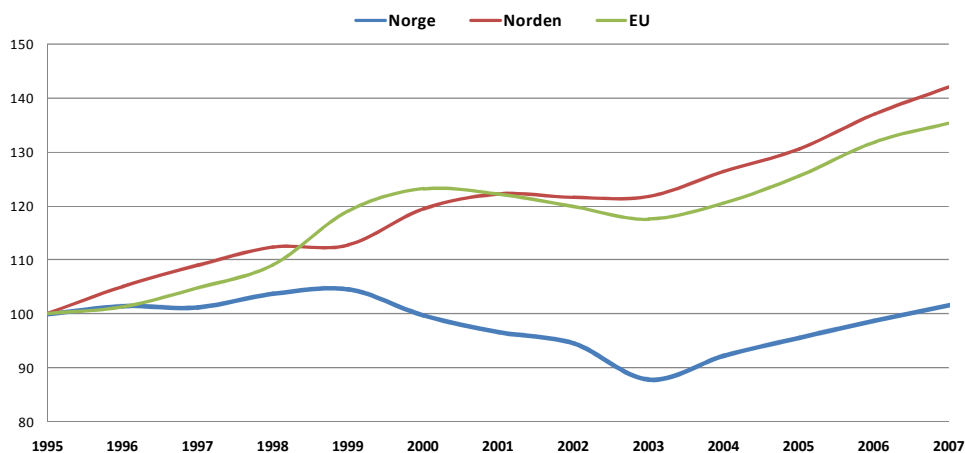
Hvor godt har norsk reiselivsnæring gjort det de siste 12 årene?

Svak utvikling i utenlandske hotellovernattinger

Studerer man utviklingen i utenlandske hotellovernattinger i Norge sammenlignet med resten av Norden og Europa, vil man se at Norge har hatt en langt svakere utvikling de siste 12-15 årene. Særlig var utviklingen negativ fra århundreskiftet og frem til 2003. Dette fremgår av figuren nedenfor. Etter en svak økning på slutten av 1990-tallet falt antall utenlandske hotellovernattinger med neste 20 prosent fra 1999 til 2003. I samme periode var utviklingen flat i resten av Norden og Europa. Etter

dette har det igjen vært betydelig vekst i utenlandske overnattinger i Norge, men ikke sterkere enn hva vi finner i de andre nordiske landene.

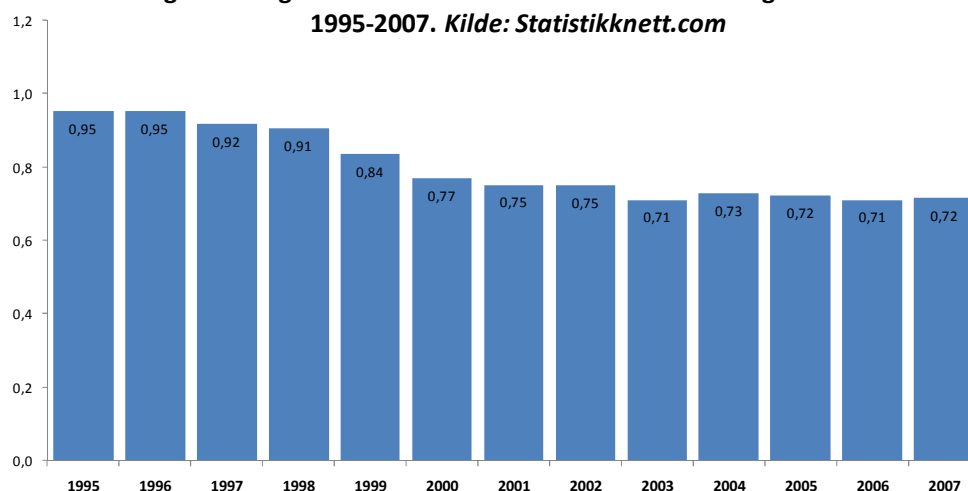
Figur 1. Utenlandske hotellovernattinger i Norge, EU og Norden. 1995-2007. Indeks 1995=100. Kilde: Statistikknett.com

Tapte markedsandeler

Norsk reiseliv har tapt markedsandeler for utenlandske hotellovernattinger de siste 12 årene. Det fremgår av figuren nedenfor. Mens Norges andel av utenlandske hotellovernattinger i 25 EU-land var nesten 1 prosent (0,95 %) i 1995, har andelen falt til 0,72 prosent i 2007. Særlig var nedgangen i markedsandeler stor rundt århundreskiftet.

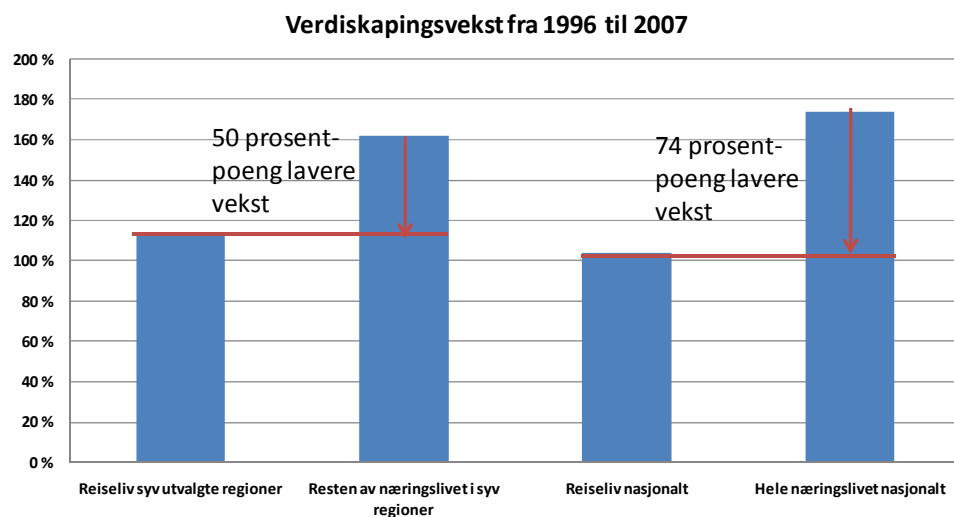
Figur 2. Norges andel av utenlandske hotellovernattinger i EU-25. 1995-2007. Kilde: Statistikknett.com

Moderat verdiskapingsvekst

Reiselivsnæringen har hatt vesentlig svakere utvikling enn resten av næringslivet i Norge de siste 12 årene. Mens hele norsk næringsliv hadde en verdiskapingsvekst på 175 prosent (i løpende kroner) fra

1996 til 2007, var veksten kun 101 prosent i reiselivsnæringen. Dette fremgår av figuren nedenfor. Det har medført at næringens andel av samlet verdiskaping har falt i perioden.

Figuren viser også at reiselivsnæringen i de syv utvalgte regionene har hatt en noe høyere vekst enn hva næringen nasjonalt har oppnådd – 112 prosent. Resten av næringslivet i de syv regionene har imidlertid vokst 50 prosentpoeng raskere enn hva reiselivsnæringen har gjort, så reiselivsnæringens andel av total verdiskaping i de syv reiselivsregionene har faktisk blitt mindre i denne 12-årsperioden.

Hvor godt har reiselivsnæringen i Hallingdal gjort det de siste 12 årene?

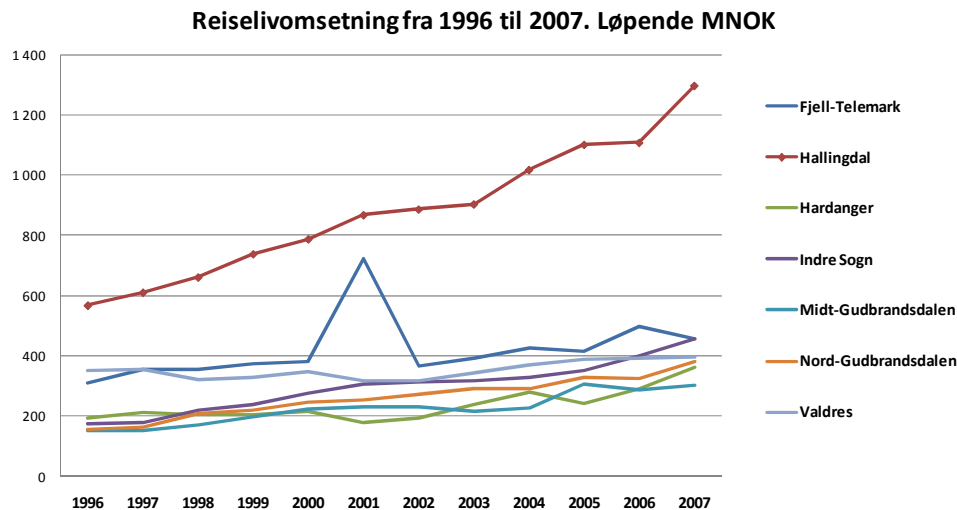
Utviklingen i økonomiske nøkkeltall

Hallingdal er den klart største reiselivsregionen, uavhengig av om vi måler størrelse i antall bedrifter, omsetning, verdiskaping (lønn + driftsresultat) eller antall ansatte. Tabellen nedenfor viser antall reiselivsbedrifter i de syv regionene, samt hvor stor andel reiselivsbedriftene utgjør av totalt antall bedrifter i regionen. I Hallingdal var det 146 regnskapspliktige reiselivsbedrifter i 2007. Det utgjorde 11 prosent av alle bedrifter i regionen, mens gjennomsnittet for alle regionene er 10 prosent.

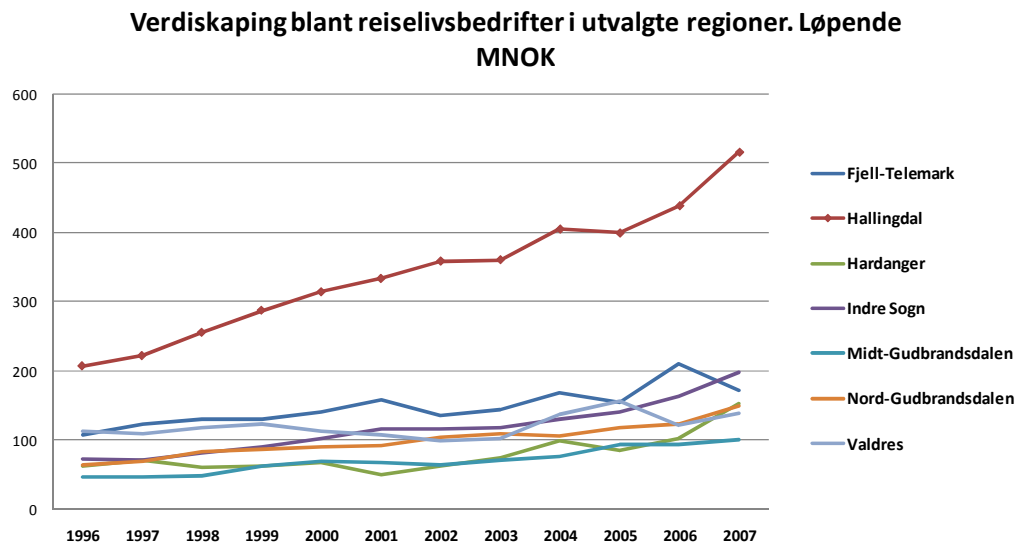
	Antall reiselivsbedrifter	Andel reiselivsbedrifter
Hallingdal	146	11 %
Indre Sogn	102	10 %
Fjell-Telemark	101	9 %
Nord-Gudbrandsdalen	98	14 %
Valdres	87	11 %
Hardanger	80	9 %

Midt-Gudbrandsdalen	46	7 %
Totalt	660	10 %

Figuren nedenfor viser utviklingen i reiselivsomsetning i de syv regionene fra 1996 til 2007. Hallingdal har økt den samlede reiselivsomsetningen fra ca 600 millioner kroner til ca 1.300 millioner kroner i 2007, det vil si en vekst på 130 prosent. Avstanden ned til de seks andre regionene er også økt betraktelig. I 1996 var reiselivsomsetningen i Hallingdal 160 prosent større enn i Valdres, den nest største regionen det året. 12 år senere, i 2007, var omsetningen i Hallingdal 280 prosent høyere enn i Midt-Telemark (nummer to det året).

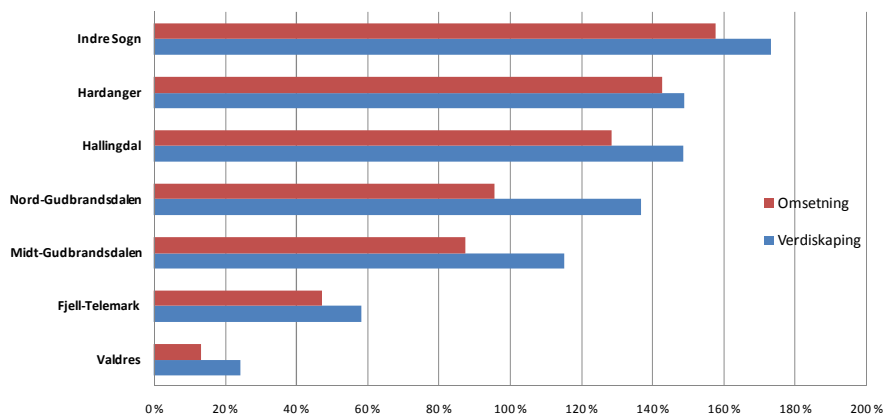
Også målt i verdiskaping er Hallingdal den klart største reiselivsregionen. Figuren nedenfor viser stabil vekst i hele 12-års perioden fra 1996 til 2007. Særlig har veksten vært høy de to siste årene.

Ser vi på veksttaket i de syv regionene (figuren nedenfor), fremgår det klart at Hallingdal har vokst klart raskest av fjellregionene. Valdres og Midt-Telemark har hatt svak utvikling, både målt i

omsetning og i verdiskaping. Gudbrandsdals-regionene har oppnådd høyere vekst, men klart lavere enn Hallingdal. Hallingdal blir bare slått av fjordregionene Hardanger og Indre Sogn.

Vekst i omsetning og verdiskaping fra 1996 til 2007 for 7 reiselivsregioner.

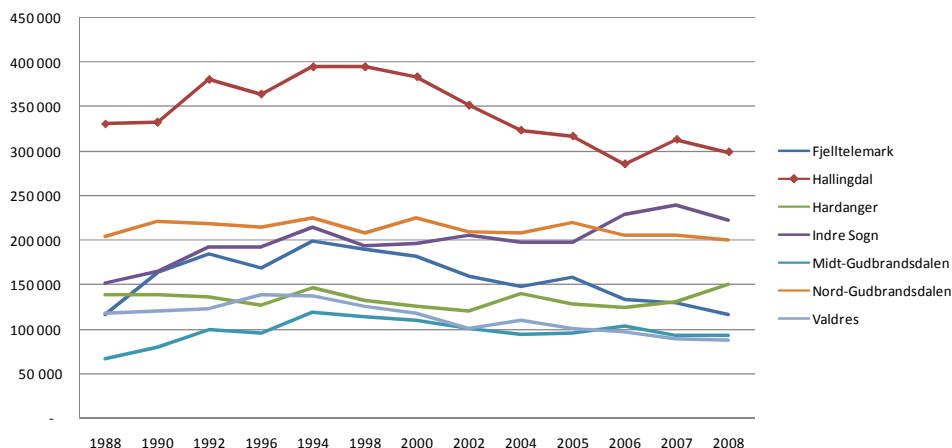

Overnattingsstatistikk

Overnattingsstatistikken fra SSB gir imidlertid et annet bilde enn de aggregerte regnskapsdataene ovenfor gjør. Figuren nedenfor viser utviklingen i antall hotellovernattinger i sommersesongen (mai-august) i 20-årsperioden fra 1988 til 2008.

Hallingdal er fremdeles den største av regionene målt i overnatting, men har tapt andeler de siste 10 årene. Etter en relativt sterk vekst i første halvdel av 1990-tallet, har antall hotellovernattinger falt fra knappe 400.000 til 300.000 i 2008.

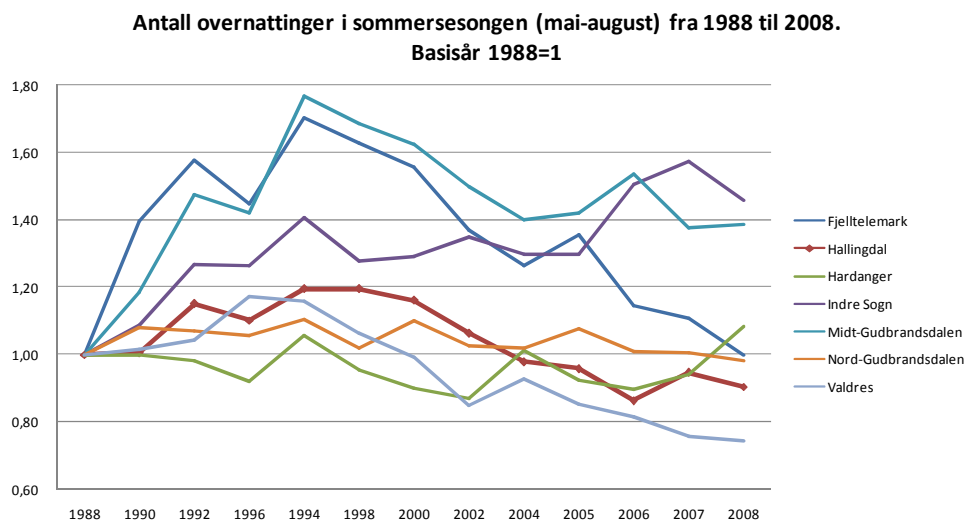
Antall overnattinger i sommersesongen (mai-august) fra 1988 til 2008

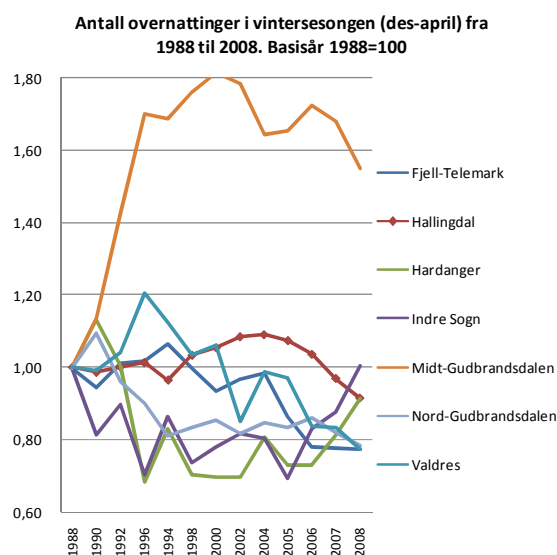
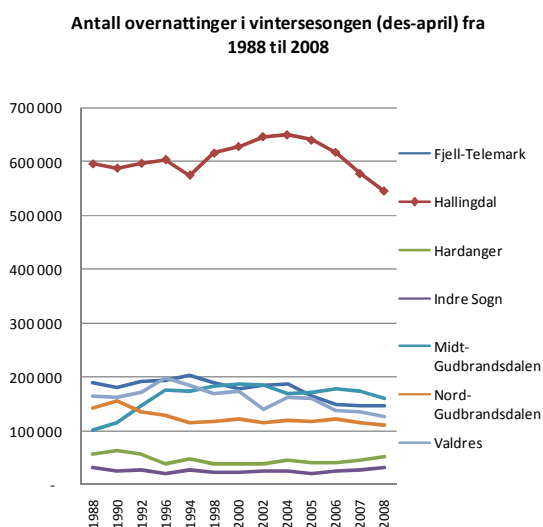
De andre regionene har heller ikke hatt en spesielt sterk utvikling. Det kommer tydelig frem når vi ser på vekstbanene. Unntakene er Indre Sogn og Midt-Gudbrandsdalen. Disse to regionene har hatt henholdsvis 46 og 39 prosent vekst i perioden. Men også disse regionene har hatt nedgang i hotellovernattingen siden midten av 1990-tallet.

I hele 20-årsperioden har Hallingdal hatt et fall i antall hotellovernatting fra 1988 til 2008 på 10 prosent. Valdres har opplevd enda svakere utvikling, ned 26 prosent.

Skifter vi fokus fra sommer til vinter, finner vi mye av det samme bildet, noe som fremgår av figurene nedenfor. I vintersesongen (desember-april) er Hallingdal totalt dominerende, med nesten like mange overnattinger som de seks andre regionene har til sammen. Men også i vintersesongen har det vært en viss nedgang. Det samme gjelder for de andre regionene – med ett unntak: Midt-Gudbrandsdalen hadde kraftig vekst gjennom 1990-tallet, men har falt noe tilbake igjen de siste årene.

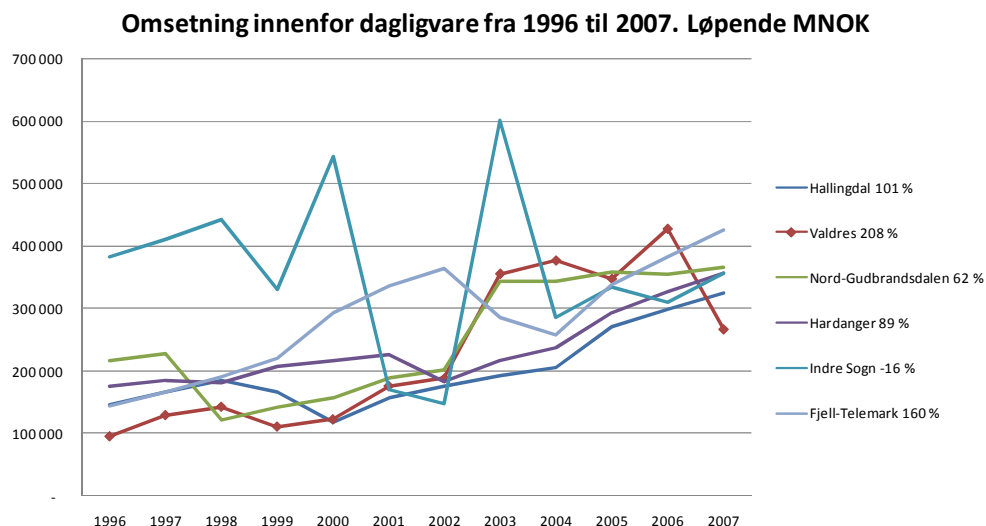
Igjen er utviklingen svakest i Valdres og i Midt-Telemark. Begge disse fjellregionene har hatt en nedgang i vintersesongen på 23 prosent, mens Hallingdal har tapt 9 prosent.

Hva skal vi stole på – økonomiske nøkkeltall eller overnattinger?

I analysene av økonomiske nøkkeltall (omsetning og verdiskaping) har reiselivsnæringen i Hallingdal hatt en positiv utvikling, mens hotellstatistikken viser nedgang i samme periode. Hva skyldes de store forskjellene mellom utvikling i overnatting og i bedriftenes verdiskaping/omsetning? Er forklaringen ganske enkelt at inflasjon og generell pris- og kostnadsvekst har drevet opp omsetning og verdiskaping uten at det har vært noen reell aktivitetsøkning? Eller skyldes den overgang fra hotellbasert turisme til privathytter og andre overnattingsformer, såkalte "kalde senger"? Hvis dette er tilfelle, skulle vi forvente sterk vekst i dagligvare- og håndverkeromsetning. Kan det heller tenkes at forskjellene skyldes høyere priser og bedre kapasitetsutnyttelse? I så fall burde vi forvente en høyere lønnsomhet.

Moderat vekst i dagligvareomsetning i Hallingdal

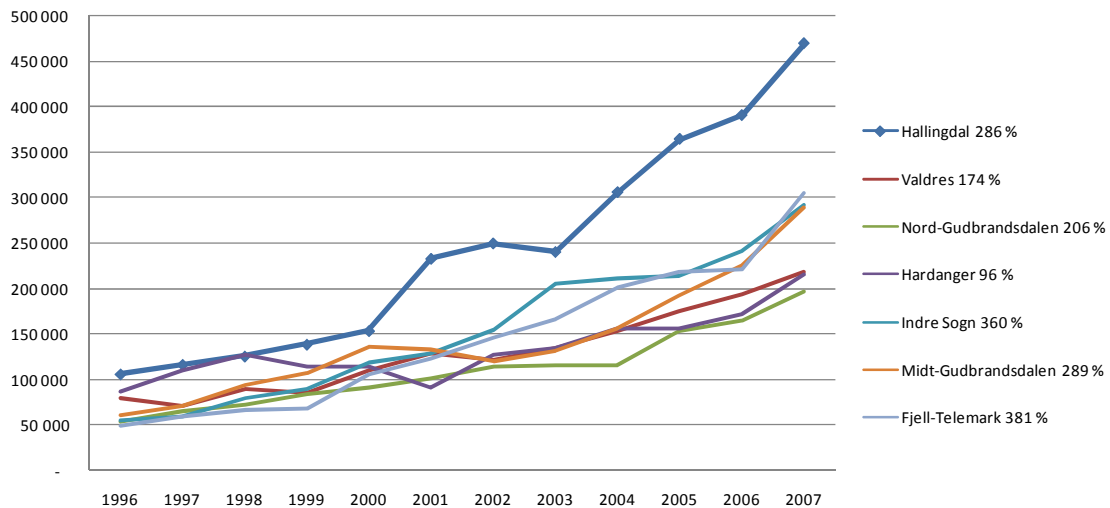
Figuren nedenfor viser utviklingen i omsetning blant dagligvarebutikker fra 1996 til 2007 i de syv regionene. Den prosentvise økningen fra 1996 til 2007 kan avleses til høyre i figuren. Den røde kurven viser at Hallingdals utvikling har vært ustabil, men med kraftig vekst fra århundreskiftet til 2003. Etter dette har veksten stagnert, med et betydelig fall i 2007. De store variasjonene kan skyldes restrukturering av kjeder og regnskapsmessig flytting av virksomhet inn eller ut av regionen, men vi har i hvert fall ingen holdepunkter for at Hallingdal har hatt høyere vekst enn de andre regionene.

Men veksten blant håndverkere har vært sterk

Utviklingen til håndverker-bedrifter gir et tydeligere bilde enn hva dagligvarestatistikken ga (figuren nedenfor). Hallingdal har klart høyest håndverker-omsetning av de syv regionene – og svært høy vekst. I 12-års perioden har omsetningen vokst med 286 prosent. Valdres har hatt klart lavere vekst, noe som harmonerer med overnattingsstatistikken. Hallingdal er imidlertid ikke alene om å ha kraftig vekst blant håndverkere. I Midt-Telemark og i Indre Sogn har veksten vært enda høyere.

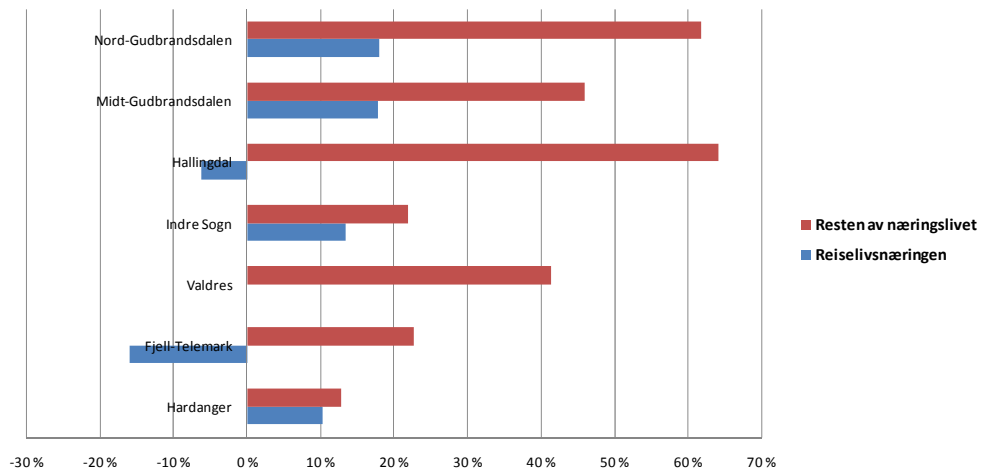
Omsetningsutvikling blant håndverkere fra 1996 til 2007. Løpende MNOK

Høy produktivetsvekst blant reiselivsbedrifter i Hallingdal?

Næringslivet i Hallingdal har samlet sett hatt en økning i antall sysselsatte på 60 prosent fra 1999 til 2007. Bare Gudbrandsdals-bedriftene har skapt flere arbeidsplasser. Det spesielle med Hallingdal er imidlertid at veksten i antall arbeidsplasser har kommet i andre næringer enn i reiseliv, hvor antall ansatte faktisk har falt siden 1999ⁱ (se figuren nedenfor). Samtidig har vi tidligere sett at verdiskapingsveksten blant reiselivsbedriftene i Hallingdal er høy, noe som tyder på at de ansattes produktivitet har økt i perioden.

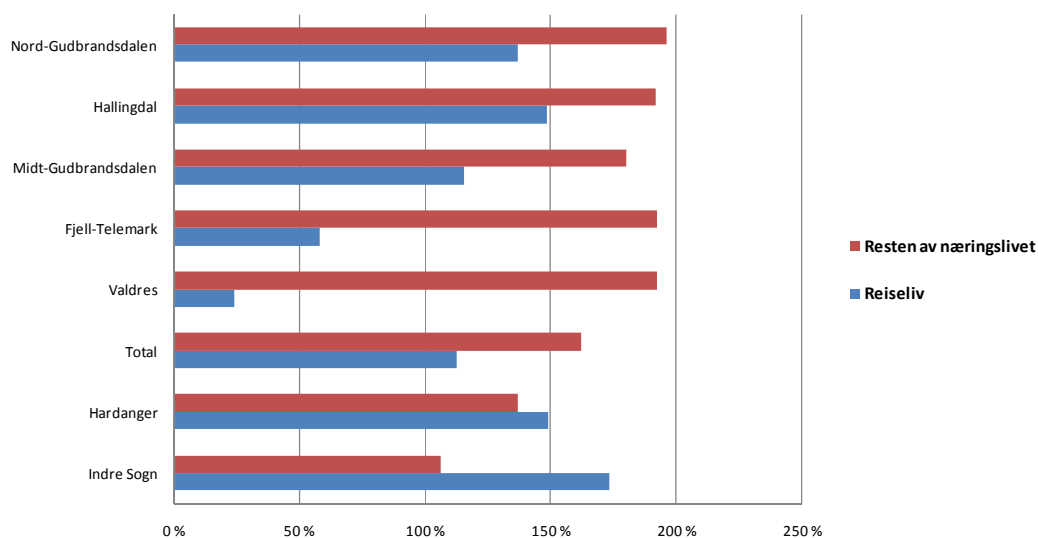
Vekst i antall ansatte fra 1999 til 2007 i 7 regioner. Rangert etter vekst i hele næringslivet.

Figuren nedenfor viser verdiskapingsvekst i de syv regionene fra 1996 til 2007. Regionene er rangert etter total verdiskapingsvekst; de blå søylene viser vekst i verdiskapning blant reiselivsbedrifter, mens de røde søylene viser verdiskapingsvekst i resten av næringslivet. Tre poeng kan leses ut av figuren:

- 1) Verdiskapingsveksten er lavere i reiselivsnæringen enn i resten av næringslivet i Hallingdal.
- 2) Hallingdal har nest høyest verdiskapingsvekst totalt, og reiselivsnæringen blir bare slått av reiselivet i Indre Sogn.
- 3) Siden antall ansatte har falt, ser det ut til at reiselivsnæringen har hatt en sterk produktivitetsvekst i perioden.

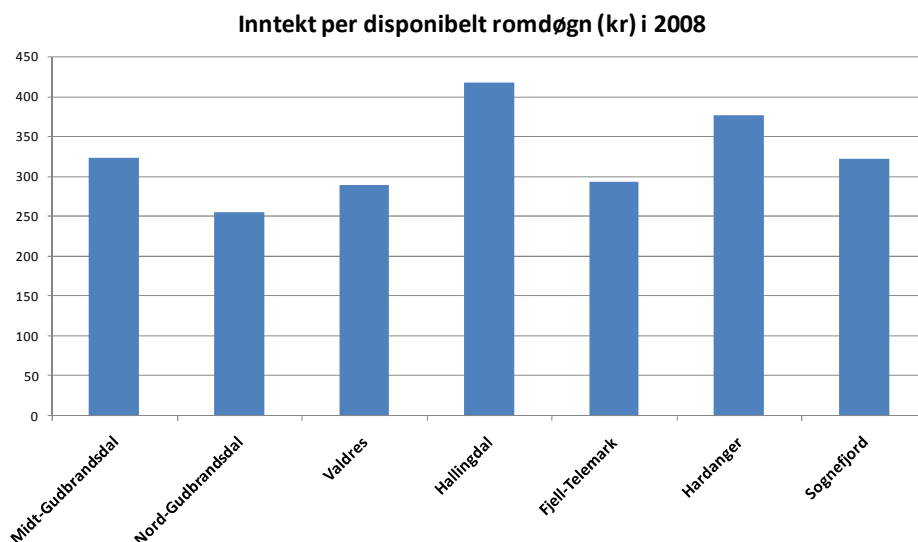
Verdiskapingsvekst fra 1996 til 2007 i 7 regioner. Rangert etter vekst i hele næringslivet

Klarer Hallingdalsbedriftene å ta bedre betalt?

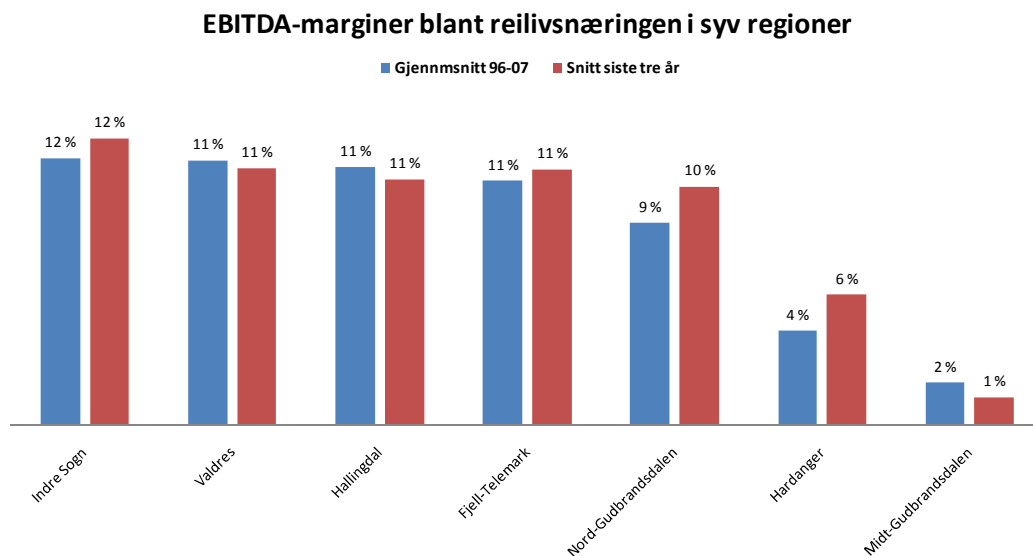
En tredje forklaring på at reiselivsnæringen i Hallingdal har gjort det bedre enn overnattingsstatistikken skulle tilsi kan være bedriftene klarer å ta bedre betalt enn sine konkurrenter.

Figuren nedenfor viser at overnattingsbedriftene i Hallingdal har høyere inntekt per rom enn hva tilsvarende bedrifter i de andre regionene har. Det skyldes både at Hallingdalsbedriftene har høyere kapasitetsutnyttelse (noe som igjen skyldes kombinasjon av sommer- og vinterturisme) og at de klarer å prise produktene høyere enn man gjør i de andre regionene.

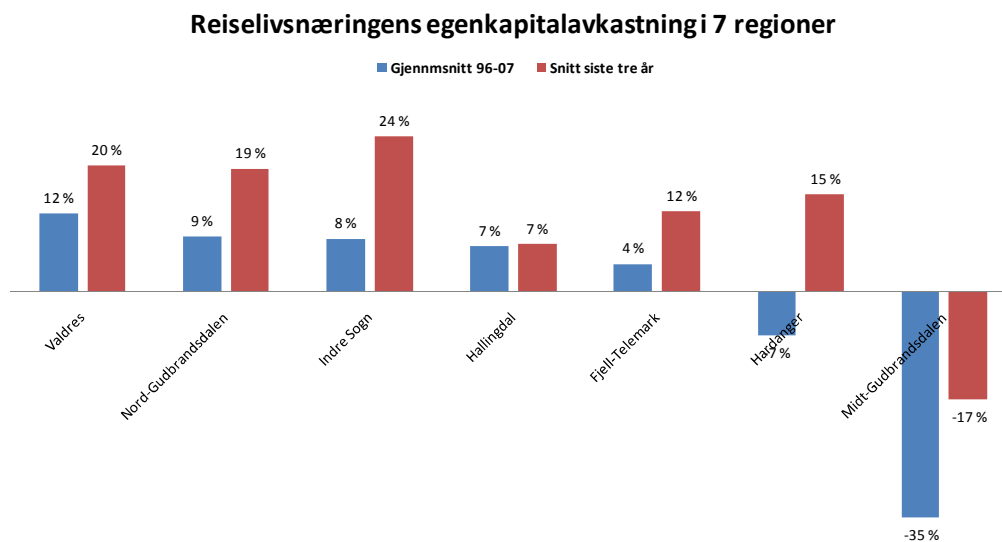
Er Hallingdalsbedriftene mer lønnsomme?

Det siste vi ser på er lønnsomheten blant reiselivsbedriftene i de syv regionene. Hvis det er slik at produktiviteten er høyere, burde det slå ut i høyere marginer på driften, og i siste instans øke eierens avkastning på investert kapital. De to figurene nedenfor viser gjennomsnittlig driftsmargin og gjennomsnittlig egenkapitalavkastning for hele reiselivsnæringen i de syv regionene.

Reiselivsbedriftenes driftsmarginer er svært stabile over tid. Om vi ser på gjennomsnittet for hele 12-års perioden eller bare de tre siste årene, blir resultatet omtrent det samme. I fem av regionene ligger driftsmarginene rundt 10 prosent. To regioner skiller seg negativt ut – Hardanger og Midt-Gudbrandsdalen. Dette kan fremstå som overraskende, for disse to regionene har opplevd sterk vekst i perioden. Det kan se ut til at veksten har gått på bekostning av lønnsomheten. Tallene for egenkapitalavkastning bekrefter denne antakelsen. Eierne av reiselivsbedrifter i Midt-Gubrandsdalen

tapte i gjennomsnitt 35 prosent på sine investeringer hvert år fra 1996 til 2007. De siste årene har tendensen vært positiv, men selv i 2007 tapte eierne penger.

Eiernes avkastning varierer mye mer enn driftsmarginene. Det skyldes trolig at reiselivsbedrifter er kapitalintensive virksomheter med høy andel faste kostnader. Det betyr også at lønnsomheten kan holdes oppe ved å la være å investere. Det kan tenkes å være forklaringen på at reiselivsnæringen i Valdres har høy lønnsomhet. Alle vekst-indikatorerne er svake i Valdres; omsetning, verdiskaping og overnatting. Likevel er driftsmarginene høye og eiernes avkastning meget god.

For Hallingdal viser ikke lønnsomhetsanalysene noe tydelig bilde. Marginene er gode (11 prosent), men avkastning til eierne er relativt beskjedne, 7 prosent. I den grad reiselivsnæringen i Hallingdal har hatt en sterk produktivitetsvekst de siste 10-15 årene, har ikke det foreløpig slått ut i høy lønnsomhet. Dette kan imidlertid tenkes å ha årsak i store investeringer og et høyt kostnadsnivå.

ⁱ Med forbehold om at sysselsettingstallene er korrekte. Det kan tenkes at endringer i andel midlertidig ansatte eller deltidsansatte påvirker tallene. Det har vi ikke mulighet til å kontrollere for i dette notatet.